

LA HISTÒRIA MODERNA

ANTONI LÓPEZ I QUILES / VICENT S. OLMOS I TAMARIT

Dins la rica tradició de la historiografia local al País Valencià, la història moderna hi ha ocupat un lloc secundari, sempre darrere dels estudis sobre l'època medieval que els historiadors romàntics (directament o indirectament relacionats amb la Renaixença i el procés incipient de valencianització de la política) i els seus hereus consideraven com a més fastuosa i enlluernadora o, almenys, més «apta», més útil per als seus interessos regeneracionistes.

En efecte, si recorrem als «clàssics» de la historiografia valenciana podem comprovar que algunes personalitats, o s'hi aproximen ben poc o ho fan llunyans a la història local (com ara el cas de Pasqual Boronat i Barraquina, que publicà el 1901 *Los moriscos españoles y su expulsión*, obra de prolixa informació local) o no s'hi acosten (Martí Grajales, Serrano Morales —tots dos més interessats pel món literari o la impremta— Rodrigo de Pertegàs, etc.). Modèlic és el cas del Canonge Sanchis Sivera, conegut polígraf que, en les seues recerques pot arribar a *La vida íntima de los valencianos en época foral* (1933-34) i a establir una bibliografia valenciana dels segles XVI-XVII (1932) i és modèlic perquè en la seua *La vida íntima...*, i, sobretot, en el *Nomenclator*

geográfico-histórico de los pueblos de la diócesis de Valencia (1923) l'abundància de documentació i d'informació medieval supera amb escreix la corresponent a l'època moderna. Amb uns criteris gairebé idèntics actua tota la munió de cronistes locals amb què han comptat gairebé a tots els municipis del País Valencià; sense considerar ara la bondat —o no— dels seus treballs, la metodologia que hi empen, la ideologia que els inspira, i la funció social que hi compleixen, el que ens interessa de ressaltar ací és l'eventualitat de les seues excursions a la modernitat, tret d'ocasions molt singulars on seria ociós de deturar-nos-hi ara. Si que ens convé, però, de considerar el paper que han tingut en la fixació de les imatges històriques que encara a hores d'ara tenen molts pobles d'ells mateixos. A banda de no oblidar la procedència religiosa de molts d'aquests estudiosos del passat municipal —Hipòlit Samper, *Montesa ilustrada* (1678); Lluís Pareja, *Canals ilustrada* (1728); Bartomeu Ribelles, *Examen histórico-crítico del Señorío, Jurisdicción y derecho a reducirse a la Real Corona de la Insigne villa de Sueca* (1814); etc.— que, és clar, condicionen el resultat de la seua obra, aquests cronistes acostumaven —i, encara acostumen alguns— a elaborar voluminosos estudis que comencen amb la consignació de la primera troballa arqueològica del lloc i conclouen en èpoques dalt o baix contemporànies a l'autor (a banda, és clar, de viatges per la toponímia, el folklore, les tradicions o la hidrografia local); les pàgines que destinen a l'època moderna, tanmateix, no van gaire més enllà d'alguna incursió per la copiosa sèrie de Manaments i Empares de l'Arxiu del Regne de València o la fortuïta consignació de qualche esdeveniment municipal —sòlitàment, processos— de forma que el període gairebé desapareix subsumit entre les gestes i glòries medievals precedents i els costums i tradicions subsegüents. Hi destaquen en sentit contrari, tanmateix, algunes figures excepcionals, com ara, Vicent Boix en els

seus estudis sobre la Germania o la ciutat de València i la seua més important obra, *Historia de la ciudad y reino de Valencia* (1847), estudi en tres volums, el darrer dels quals és dedicat a les èpoques moderna i contemporània i, més recentment, el rellevant estudi de Manuel Sanchis Guarner, *La ciutat de València. Síntesi d'història i de geografia urbana* (1972), on destina a la modernitat 149 de les 602 pàgines que conté.

LES AULES

Tornem, però, a les aules. Sense menysprear la producció prèvia (a tall d'exemple, podem recordar les figures de Fausti Barberà, P. Campos, Genovés Amorós, Mateu i Llopis, Emili Gómez Nadal, les quals, a més, estaven vinculades al valencianisme durant la república (i el darrer esdevingué un teòric del nacionalisme d'esquerra), haurem d'esperar a la providencial incorporació del professor Joan Reglà a la Universitat de València l'any 1959 perquè la història moderna puga emergir amb entitat pròpia, i que ho faça amb els mateixos principis de crítica i rigor metodològic amb què era treballada a la resta d'Europa. Reglà publica en una brillant i excepcional obra, *Aproximació a la història del País Valencià* (1968), en la qual l'autor sistematitza i sintetitza magistralment la historiografia valenciana que havia aparegut fins aquell moment i hi proposa un model dicotòmic, dual, d'interpretació de la història del País Valencià que fou d'una extraordinària fertilitat en les investigacions que el seguien; investigacions no sempre compromeses amb el País, però ja inserides dins els límits del rigor metodològic i amb clara voluntat d'innovació; amb diversa fortuna, però. La direcció de Joan Reglà, amb l'important concurs posterior d'Escandell i Molas féu que la investigació s'endegués pel camp de la història política i social (M. Ardit, D. de Làrio, García Cárcel, Pérez Aparicio), econò-

Panoràmica del castell de Corbera de la Ribera o d'Alzira, a la Ribera Baixa. La població de Cabrera no va convertir-se en municipi independent fins a l'any 1839.

mica (Belenguer Cebrià, E. Salvador, J.M. Palop), etc., però gairebé majoritàriament limitades al País Valencià.

Ultra la importància ressenyada, l'obra de Reglà arribà també a espais investigadors d'altres facultats, com la història del dret (M. Peset, V. Graullera, S. Romeu), la història de la ciència (López Piñero, Balaguer, Navarro Brotons) i àdhuc a moltes altres àrees de la història o, encara disciplines allunyades. Un dels deixebles més conspicus de Reglà, Garcia Martínez, multiplicà els seus interessos investigadors, des de la situació econòmica, política i social del regne en el període tardo-foral, fins al món del pensament i l'erudició (erasmisme i antie-rasmisme).

A partir de la incorporació a les aules d'aquests nous investigadors, l'orientació de la recerca comença a ésser pensada i estructurada de forma coherent, i els fruits es veuen aviat: i així, Berenguer Cebrià s'ocupa d'estudiar el segle XV valencià no des de les concepcions de «grandeur» a què ens tenien acostumats els anteriors hagiògrafs del vernacularisme regnicola, sinó amb l'anàlisi acurada de la crisi econòmica del segle; Garcia Càrcel s'encarrega del segle posterior, especialment de l'estudi de les Germanies, mentre E. Salvador quantifica entrades i eixides de vaixells del port de València en aquella època; Dàmaso de Làrio, Guia Marin i Garcia Martínez ens han ofert valuoses anàlisis de la centúria del Barroc, segle en el qual el foragitament dels moriscos i les conseqüències posteriors han produït una copiosa literatura històrica, per exemple els estudis de les Cartes pobles promulgades als municipis que queden despoblats després de l'expulsió, tasca de la qual se'n féu responsable Torres Morera; C. Pérez Aparicio estudià les vicissituds de la guerra de Successió —posteriorment completada amb les importants aportacions de M. Peset—; els germans Peset, Mestre i Fuster analitzen la cultura de la Il·lustració valenciana (amb figures tan relle-

vants com Maïans, el P. Tosca, M. Sampedro,...) i Palop l'economia finisecular; finalment, M. Ardit, P. Ruiz i J. Millan estudien magistralment el declivi de la senyoria i el trànsit a la contemporaneïtat.

ESTUDIS I EDICIONS

D'altra banda, el Departament d'Història Moderna inicià una línia editorial que ateny diversos fronts: d'una banda, la revista *Estudis* (1972) que arribà l'any passat al núm. 12; d'altra la publicació de fonts historiogràfiques importants, com ara la *Década primera de la historia de la insigne y coronada Ciudad y Reyno de Valencia*, publicada el 1610 i que tornà a veure la llum en forma anastàtica el 1972; els successius furs, publicats també amb reproducció facsímil —tret dels corresponents a les Corts de 1645, que ho fou segons la transcripció de Guia— amb la inclusió d'un estudi preliminar i que n'enquadra el període i n'estudia l'obra legislativa —Corts de Ferran el Catòlic, amb estudi d'E. Belenguer (1972); de Carles I, estudiades per Garcia Càrcel (1972); Felip I (II de Castella) amb introducció d'E. Salvador (1973); Felip II (id. III), amb estudi d'E. Ciscar Pallarès (1973); les de Felip III (IV), de l'any 1626, amb introducció de D. de Làrio (1973) i les ja citades de Felip III, de 1645, amb estudi preliminar i transcripció de Lluís Guia (1984) i, per últim, l'atzarosa publicació de la *Crònica de la Inclita y coronada ciudad de Valencia y su reyno*, de Martí de Vicianà, segons edició de 1564. I diem atzarosa perquè els volums II i III foren editats el 1972; el vol. IV, el 1979 i el vol. I, que correspon a l'importantíssim estudi preliminar de Garcia Martínez, duu el peu d'impremta del 1983, però encara trigà a aparéixer per fosques «raons editorials»; es tracta d'un estudi en què l'esmentat professor torna a acreditar una riquíssima erudició, una fina capacitat d'anàlisi i un ri-

gor científic realment excel·lent. D'altra banda, hi ha la reedició de l'estudi de Reglà, *Estudios sobre los moriscos* (1971); el llibre de la professora Salvador, *La economía valenciana en el siglo XVI (Comercio de importación)* (1972); els estudis de Garcia Martínez, *Bandolerismo, piratería y control de los moriscos en Valencia durante el reinado de Felipe II* (1977), *El Patriarca Ribera y la Extirpación del Erasmismo valenciano* (1977) i la segona part de la seua tesi doctoral *Valencia bajo Carlos II. Bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía* (1974) (la primera part encara és «en premsa»). L'últim llibre publicat en aquesta col·lecció és el de Teresa Canet, *Práctica y Orde judiciari de les Causes Cívils de Contenciosa Jurisdicción* (1984).

És clar que tot aquest conjunt d'estudis, més molts altres dels mateixos autors citats i d'altres investigadors situen les recerques sobre història moderna al País Valencià a una alçada que mai no havia assolit, si bé cal insistir ara en l'obvietat que aquests treballs no són afins ni quant a la metodologia, ni a les eines conceptuals que hi empren, ni quant a objectius i, és clar, a resultats obtinguts, però la brevetat d'aquestes pàgines ens obliga a un forçós esquematisme excessivament homogeneïtzador que, contràriament, un tractament més llarg evitaria.

¿PREOCUPACIONS HISTORIOGRÀFIQUES?

Les preocupacions historiogràfiques, però, n'han estat moltes més que no les ací compilades. Vegem-ne unes de nostres; Les Germanies, a més d'interessar Garcia Càrcel, han preocupat Eulàlia Duran, la qual les estudia des d'unes concepcions nacionals i, doncs, més àmplies, i Garcia Martínez, en la seua introducció a l'obra de Vicianà a què ens hem referit, revisa pregonament al-

Barraques de l'albufera valenciana a principis d'aquest segle.

gunes afirmacions formulades anteriorment per altres autors.

El problema dels moriscs ha preocupat sovint els investigadors: Fuster s'ha aproximat a les dificultats d'integració cultural; M. Lapeyre i Halperin Donghi s'han referit a les qüestions socials, econòmiques i al foragitament final. Ciscar Pallarès i Gil Olcina s'atansen al resultat de les senyories valencianes després de l'expulsió, amb idees posteriorment —actualment— revisades per M. Peset, Ardit i d'altres. Gallego Barnes, E. Felipe, M. Peset, S. Albinyana i Mancebo analitzen l'Estudi General de València des de diversos punts de vista; D. de Làrio, les relacions del Regne amb el Comte-Duc i el problema de la «Unió d'Armes»; Glick ens explica les qüestions de regatge; el mateix Lapeyre té un estudi sobre la «Taula de Canvis» de València; R. Ferrero estudia les finances municipals del cap-i-casal, mentre que l'aspecte de preus i salaris és tractat per Hamilton, en una obra esdevinguda clàssica; Berger s'acosta a qüestions bibliogràfiques i de socio-lingüística mentre que Sureda o Zabala s'endinsen en el món del teatre i J. Guiral tracta qüestions marítimes. La demografia també és atesa per diversos autors, com ara Castelló Traver, Pérez Puchal, Pérez Aparicio, Bustelo; la ciència moderna i el projectisme per López Piñero, Navarro Brotons, Riera Palmero, Hernández Sampere o Albinyana, el qual estudia també el món de les biblioteques. Finalment, la història econòmica rep una atenció important de Peset, Graullera, Mancebo i Ardit, els quals, en aproximar-se a qüestions tan cabdals com els préstecs, els censals, l'anàlisi de les Cartes Pobles del XVII segons noves reflexions, la propietat de la terra i mercè a una gran capacitat

analítica han actualitzat els coneixements sobre el període; en definitiva, gairebé totes les matèries a l'època moderna hi han rebut atenció. Un intent de síntesi global de tot el segle XVII i conèixer-ne les causes de la crisi ha anat a càrrec de James Casey, *De Kingdom of Valencia in the Seventeenth Century* (1979) —amb traducció catalana i castellana— altrament, pel que fa a l'etapa finisecular, encara és vigent el conegut treball de Garcia Martínez, *Els fonaments del País Valencià modern* (1968). Més recentment s'hi han incorporat M.L. López Terrada, Vicent Ll. Salavert, J. Pardo, R. Franch, F. Andrés, P. Pérez i J. Català, amb diferents propostes d'investigació (Història de la Ciència, Història Econòmica, la Inquisició i la Justícia, la noblesa valenciana,...)

UNA HISTÒRIA LOCAL MODERNA

A poc a poc, però, la història local moderna penetra a les aules de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de València i com és lògic, introduïda per investigadors procedents de diverses comarques valencianes —bé que no en tots els casos, com veurem— i adscrits a totes les possibilitats que pot oferir la història local, considerada com a àmbit idoni d'investigació, com a espai per corroborar, negar o matisar la història general, i encara, qualsevol altra modalitat, fins i tot avançant-se als actuals corrents historiogràfics d'història local, i amb estudis de dins i fora de la Universitat. J.F. Bernat i Martí (La Serra d'Engarceran), Mestre (Oliva), Miralles i Cebrían (Ondara), A. López i V.S. Olmos (L'Horta-Albufera); els moviments socials: Sebastià Garcia

Martínez (La Marina, primera i segona germania), Vicent Ll. Salavert (Vila-Real, primera germania), V.S. Olmos i A. López (Catarroja). Des d'un altre punt de vista, comparativament més nombrosos, però encara insuficients són els treballs sobre estructures de la propietat, especialment a partir del segle XVIII. No abunden, contràriament, els estudis sobre les oligarquies urbanes o rurals de poder o els grups dominants; se n'han ocupat, entre d'altres, J. Casey (Castelló de la Plana), D. Bernabé (Oriola), V.S. Olmos i A. López (Catarroja) i, per tant, encara és per fer un estudi global de les característiques del que té publicat el professor Torras i Ribé per a Catalunya.

ALTRES ELEMENTS

Com que el nostre repàs no pot ser exhaustiu, tanquem ací aquesta incompleta llista i passem a considerar encara quatre elements que ajuden a comprendre l'estat actual dels estudis d'història local moderna al País Valencià. En primer lloc hi ha una proliferació de revistes locals o comarcals —o que hi inclouen treballs locals o comarcals— amb vocació científica. N'han eixit a Ontinyent; Pego, *Quaderns*; Xàtiva, *Papers de la Costera*; Sueca, *Quaderns de Sueca*; Gandia, *L'Ullal*; Catarroja, *Afers*, *Fulls de recerca i pensament* i *Annals*; Castelló de la Plana, el ja vell *Butlletí de la Societat Castellonense de Cultura* i el del *Centre d'Estudis de la Plana*; Benicarló, el del *Centre d'Estudis del Maestrat* i els *Quaderns*, etc. Totes aquestes revistes, sumades a les institucionals (*Estudis d'Història moderna*, de la Universitat de València i *Anales de la*

Universidad de Alicante. Historia Moderna; Debats de l'IVEI; etc.), contribueixen a consolidar els estudis d'història local, tot i que amb algun problema que ressenyarem més avall. Des d'un altre punt de vista, val a dir que aquestes revistes són successors de la vella tradició amb què compta el País Valencià, per exemple, a publicacions com ara *El Archivo*, de Dènia, dirigida per Roc Chabàs.

Un altre dels elements a considerar ací és el dels premis locals d'Investigació històrica, molt extensos arreu del País, car se'n concedeixen a Ondara, Xàtiva, Sueca, Silla, Picassent, Xirivella, Alaquàs, Catarroja, Massanassa, Benetússer, Castelló de la Plana, València, Benissa, Vila-Real, etc., algunes de les quals poblacions arriben a comptar ja amb excel·lents biblioteques de recerca local (per exemple els casos de Catarroja i Xàtiva, si bé en el primer els estudis corresponents a l'època moderna no són els més abundants i en el segon cas es tracta de premis no específicament locals, tot i que n'acull).

El tercer element a considerar ací és l'edició —institucional o privada— d'estudis d'història local, ben important per a la difusió d'aquesta mena de treballs; en destacarem alguns amb patrocinadors diferents: l'editorial «A la Ribera del Xúquer» ha tret l'*Examen histórico-crítico* que hem citat més amunt, en una edició anastàtica i amb un interessant pròleg d'A. Furió; l'Ajuntament de Catarroja ha editat la transcripció del *Llibre de Comptes del Consell de Catarroja (1652-1658)*, a cura de Vicent S. Olmos i Antoni López Quiles (1986) i el posterior estudi *Administradors i Administrats. Introducció a la societat i l'economia de la Catarroja Moderna (1652-1658)* dels mateixos autors (1987); la Caixa d'Estalvis de Sagunt ha editat el llibre *Realengony señorio en el Camp de Morvedre* de J. Manuel Iborra (1981) i el de V. Graulleira, *Dos estudios sobre Sagunto en la transición borbónica* (1985); pel que fa a la modalitat de coedició, podem citar-hi les que han enllestit l'Institut J. Gil-Albert, de la Diputació d'Alacant i l'Institut Alfons el Vell, de l'Ajuntament de Gandia, de l'obra d'A. Mora, *Señores y campesinos. El señorio de la Valdigna en los siglos XVII y XVIII* (1986), i la interessant experiència de coedició entre l'Ajuntament de Sueca i la Universitat de València, que han tret a la llum l'obra d'Ana Aguado, *Propiedad agraria y transformaciones burguesas. El señorio de Sueca en la crisis del antiguo régimen* (1986). Les mostres, tanmateix, podrien allargar-se força més, però hi destacarem només els exemples de Picassent i d'Almussafes com a in-

Sebastià García Martínez, historiador valencià autor, entre d'altres de *Els fonaments del País Valencià modern (1968)*, *Bandolers, corsaris i moriscos (1980)*.

tents de treball col·legiat entre estudiosos de les diverses especialitats històriques, tots dos, però, en premsa.

Finalment, el quart element és la celebració d'Assemblees, Congressos i Encontres d'historiadors locals: amb el clar predomini de La Ribera, que en convoca amb molta regularitat, se n'han fet al Camp d'Alacant, a la Marina, l'Horta-Albufera, La Plana; i àdhuc específics de pobles; la commemoració amb un *Congrés del II Centenari de la Taronja* a Carcaixent, les *Jornades d'Estudis Picassentins*, amb dues celebracions. I en tots els casos amb les corresponents publicacions de les actes, ponències i comunicacions.

ELS DÈFICITS

Els aspectes positius que hem destacat són disminuïts per unes altres raons; la proliferació descoordinada, que provoca freqüents i innecessàries reiteracions; la, en alguns casos, deficient distribució de llibres

o revistes, ço que dificulta sovint el control de la producció historiogràfica; i, és clar, els problemes —específics i de cap manera generals— de falta de qualitat, localisme (metonímies i metàfores aberrants) que arriben a patir algunes d'aquestes publicacions.

N'hi ha, de més dèficits, però, i ara relatius a tota la producció historiogràfica sobre la modernitat, tant a l'acadèmica com a aquella que es manufactura fora de la Universitat.

En primer lloc, ja hem insinuat més amunt la falta de precisió del concepte «Història local», polivalent encara, susceptible d'admetre-hi obres tan diverses que en molts casos poden esdevenir autèntiques contradiccions; alguns dels autors que hem recollit poden sorprendre's de trobar-s'hi consignats perquè quan enllestiren llurs treballs ni tan sols pensaven que feien «Història local» i, encara més, és possible que en el moment de redactar-les, rebutjassen aquesta inclusió a causa de la mala fama que tenien les antigues històries dels cronistes locals. Un altre problema és la joventut de la disciplina, mancada, com el concepte mateix, d'un utilatge teòric i conceptual unívoc (les discussions produïdes en torn al concepte de «bloc dominant» a les comunitats rurals petites constitueixen un petit detall d'aquest conjunt de problemes); hi cal encara, doncs, un gran esforç teòric com el que tingué lloc a Barcelona on es discutí sobre la idea de *Poble i poder local en una nació sense estat*, reunits historiadors de la major part dels Països Catalans, les actes del qual no trigaran a aparèixer. I, per acabar, els tan reclamats treballs de síntesi; primer, els monogràfics i posteriorment, els globals.

En qualsevol cas, aquesta història local —en gran mesura hereva dels treballs de Reglà i Fuster, però que circula per camins que es volen propis— ha aparegut amb força dins la investigació moderna al País Valencià i ha acreditat la seua capacitat innovadora; a més, ha obtingut un resultat molt interessant —independentment de la bondat científica però que no podem menystenir—, i és que té capacitat d'ultrapassar els límits de la Universitat i operar sobre alguns segments socials, no encara com seria desitjable, però certament molt més que no la història general, i aquest és un esperó i un escreix afegit al treball de l'investigador. Treball que, per cert, està quasibé tot per fer, i això que no hi hem entrat a considerar qüestions tan importants com la història de l'art, la història de la llengua i totes les altres múltiples disciplines històriques que també progressen i on també gairebé tot està per fer.